УНАПРЕЂЕЊЕ ВЈЕШТИНА ОДРАСЛИХ

Друштвени изазов за Босну и Херцеговину

АГЕНЦИЈА ЗА ПРЕДШКОЛСКО, ОСНОВНО И СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ

Co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

АГЕНЦИЈА ЗА ПРЕДШКОЛСКО,
ОСНОВНО И СРЕДЊЕ
ОБРАЗОВАЊЕ

УНАПРЕЂЕЊЕ
ВЈЕШТИНА ОДРАСЛИХ

Друштвени изазов за Босну и Херцеговину

Овај пројект се спроводи уз финансијску помоћ Европске комисије.
Садржај ове публикације искључива је одговорност аутора и ни на који се начин не може сматрати да одражава гледиште Европске комисије.

Издавач:
АГЕНЦИЈА ЗА ПРЕДШКОЛСКО, ОСНОВНО И СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ

За издавача:
Маја Стојкић, директорица

Аутор:
Проф. др Миомир Деспотовић

Лектор:
Босиљка Спремо

Штампа:
Штампарија Еуропринт
Бања Лука

Тираж: 150 комада

Пројекат подржао ЕРАСМУС+, у оквиру Имплементације ЕУ програма за образовање одраслих.
Бања Лука, октобар 2017. године

НАПОМЕНА:
Граматички изрази у овом тексту употребљени су у једном роду и означавају лица мушког и женског пола.

Садржај

Попис слика 6

Увод 8

1. Глобални пораст квалитета образовања и вјештина 9

2. Образовање и учење одраслих – европске потребе и перспективе 13
   2.1. Европски стратешки оквир цјеложивотног учења 13
   2.2. Европски стратешки оквир образовања одраслих 16

3. Потребе за вјештинама у Босни и Херцеговини 25

4. Стратешки оквир образовања одраслих у Босни и Херцеговини 27

5. Законодавни оквир образовања одраслих у Босни и Херцеговини 33

6. Пројекти 34
   6.1. Концепција основног образовања 34
   6.2. Е-платформа ЕПАЛЕ 37
   6.3. Имплементација Европске агенде за образовање одраслих 40

7. Андрагошке обуке 41

8. Часопис за образовање одраслих 41

Референце: 42

Попис слика

Слика 1. Проценат одраслих од 25 до 34 године чији је највећи степен образовања средње или послијесредње неуниверзитетско образовање – 2015.

Слика 2. Популација с терцијарним образовањем – 2015.

Слика 3. Партиципација одраслих (15–64) у формалном и/или неформалном образовању (2012. или 2015).

Слика 4. Друштвени бруто производ по глави становника у односу на просјек ЕУ 28 – 2016.

Слика 5. Рано напуштање образовања у ЕУ у % – 2016 - група 18–24 године.

Слика 6. Просјечно вријеме од напуштања средњег образовања до добијања првог посла – 2009 - група 15–34 године.

Слика 7. Партиципација у образовању одраслих.

Слика 8. Регистрована незапосленост у Босни и Херцеговини.

Слика 9. Образовна структура незапослених у Босни и Херцеговини 2017.

Слика 10. Запослени према сектору активности у БиХ – 2017.

АГЕНЦИЈА ЗА ПРЕДШКОЛСКО,
ОСНОВНО И СРЕДЊЕ
ОБРАЗОВАЊЕ

Агенција за предшколско, основно и средње образовање БиХ од 2014. године имплементира Европски програм за образовање одраслих, Еразмус+. Публикација *Унапређење вјештина одраслих – друштвени изазов за Босну и Херцеговину* је настала као резултат рада овог пројекта.

Европски програм за образовање одраслих дефинише фокус за европску сарадњу у образовању одраслих за период 2012-2020. Европска комисија је организовала мрежу државних координатора, чија је улога да доприносе спровођењу програма на државном нивоу и да обезбиједе везу с релевантним министарствима, интересним странама и другим партнерима. Циљ ових активности је да се промовишу и унапређују политике о учењу одраслих особа. У програму је наглашена потреба повећаног укључивања одраслих у све врсте образовања одраслих (формално, неформално и информално учење), било ради стицања нових радних вјештина, стварања активног грађанства или ради личног развоја.

Публикација *Унапређење вјештина одраслих – друштвени изазов за Босну и Херцеговину* даје информације о европским трендовима и потребама у области образовања одраслих особа. Поред тога у публикацији су представљене промјене и напредак који је Босна и Херцеговина остварила посљедњих година на пољу уређења и унапређења система образовања одраслих. Босанскохерцеговачко друштво стреми усвајању европских начела. На том путу држава има задатак да повећа могућности за социјално укључивање свих чланова, а посебно оних који морају стицати нове вјештине за специфичне захтјеве које савремено доба поставља пред њих.

У претходном периоду у Босни и Херцеговини су реализоване активности два пројектна циклуса Имплементације ЕУ програма за образовање одраслих. Пројектни тим Агенције имао је пред собом циљ да укаже на важност надоградње вјештина одраслих особа за друштвени развој. Унапређење вјештина одраслим особама отвара нове могућности у различитим сферама живота. Чланови радног тима су, у сарадњи са EPALE БиХ, створили сарадничку мрежу са различитим актерима из области образовања одраслих. Полазиште за рад је било препознати могућности, недостатке и потребе друштва.

Пројекат наставља рад настојећи да допринесе развоју на подручју образовања одраслих.

Биљана Поповић,
стручна савјетница Агенције за предшколско, основно
и средње образовање за NQF и државна координаторица за EAAL.

Увод

Иако је систем образовања одраслих у Босни и Херцеговини веома сложен и потпуно децентрализован, основне назнаке успостављања система образовања одраслих јасно се уочавају. У различитим стратешким документима образовање одраслих у Босни и Херцеговини се третира као основни инструмент за развој демократских друшвених односа, ефикасне и конкурентне тржишне привреде, смањења незапослености и социјалне искључености и унапређења друштвене ефикасности у процесу европских интеграција. Овај процес стратешког обликовања образовања одраслих настао је првенствено уз подршку ЕУ и појединих земаља чланица који су кроз различите пројекте настојали да унаприједе и обликују систем образовања и учења одраслих. Различите средине и различити органи и тијела у БиХ су, разумијевајући значај образовања одраслих и стицања вјештина, показале спремност за прихватање ових иницијатива и њихову имплементацију, што се најбоље види у области доношења различитих стратегија, законодавног оквира и реализацији обука за различите циљне групе.

Публикација Унапређење вјештина одраслих – друштвени изазов за Босну и Херцеговину има за циљ да сагледа те иницијативе и њихове продукте и на тај начин промовише образовање одраслих у Босни и Херцеговини, те мотивише кључне актере за његов даљи развој и унапређење. У њој су представљени основни глобални и европски трендови, потребе и политика у области образовања одраслих са циљем да се стручна јавност упозна са основним трендовима у овом подручју. Такође су приказане и основне информације о стању, стратешком оквиру, законодавству и пракси образовања одраслих у Босни и Херцеговини.

1. Глобални пораст квалитета образовања и вјештина

Креирање могућности за учење и стицање вјештина већ дуги низ година се налази у срцу глобалне политике образовања јер се образовање и развој вјештина од суштинског значаја за подстицање индивидуалног и социјално-економског раста и развоја.

Иако у свијету постоји значајан број неписмених, односно младих и одраслих без основних вјештина и основног образовања, обим писмености, обухват основним, средњим и високим образовањем, партиципација у образовању одраслих, квалитет образовања и стицање вјештина су значајно порасли широм свијета.

Према подацима за 2014. годину, у свијету је било 748 милиона неписмених старијих од 15 година, односно 114 милиона младих између 15–24 године, од чега се 51% налази у Југоисточној Азији (УНЕСКО Институт за статистику, 2016). Иако се ради о значајном броју неписмених, УНЕСКО-ве пројекције показују да су у протеклих 50 година направљени значајни помаци у побољшању писмености одраслих. Прије 50 година, скоро једна четвртина људи старости од 15 до 24 године није могла да чита нити напише једноставну реченицу, у поређењу са 10% колико их је данас (UNESCO Atlas of eLiteracy, 2017). Од 1990. до 2015. године стопа писмености одраслих у Северној Африци порасла је са 47% на 77%, у Јужној Азији са 47% на 70%, Западној Азији са 72% на 90% и Источној Азији са 79% на 96%. Истовремено, стопа писмености младих од 1990. до 2015. године највише се повећала у Сјеверној Африци (са 68% на 95%) и Јужној Азији (са 60% на 87%). У мањој мјери напредак је примијећен и у свим другим регионима, како за одрасле тако и за младе (УНЕСКО Институт за статистику , 2016).

Обухват основним образовањем такође је значајно унапријеђен, иако Миленијумски развојни циљ (MDG) о постизања универзалног основног образовања до 2015. године није остварен. Више од половине земаља у свијету постигло је универзално основно образовање, што значи да им је нето стопа уписа у почетни ниво основног образовања већа од 95% (УНИЦЕФ, 2016). У 2013. години у свијету је 91% дјеце доспјеле за основну школу уписано у школу. У периоду између 2000. и 2013. године број дјеце која не уписују основну школу смањен је са 99 на 59 милиона. То ипак указује да је пред неким земљама још увијек дуг пут до постизања универзалне писмености и универзалног основног образовања.

Пред највећим изазовом су земље у Западној и Централној Африци, гдје је нето стопа уписа у 2013. години износила 74% (УНИЦЕФ, 2016).

Обухват средњим образовањем на глобалном нивоу такође постаје веома висок. Многе земље, прије свега европске, увеле су обавезно средње образовање, док се Африка, посебно Подсахарска, и Јужна Азија суочавају са озбиљним

проблемима у подручју средњег образовања. У земљама тог региона мање од половине младих се уписује у средњу школу. Значајан број младих, који се мјери милионима, остављен је без могућности да уђу на тржиште рада без потребних знања и вјештина. У земљама ЕУ, међутим, око 45% одраслих између 25 и 34 године има средњи или послијесредњи ниво образовања. У Словачкој и Чешкој број одраслих са средњим и послијесредњим образовањем је изнад 60%.

Слика 1. Проценат одраслих од 25-34 године чији је највећи степен образовања средње или послије средње неуниверзитетско образовање – 2015.

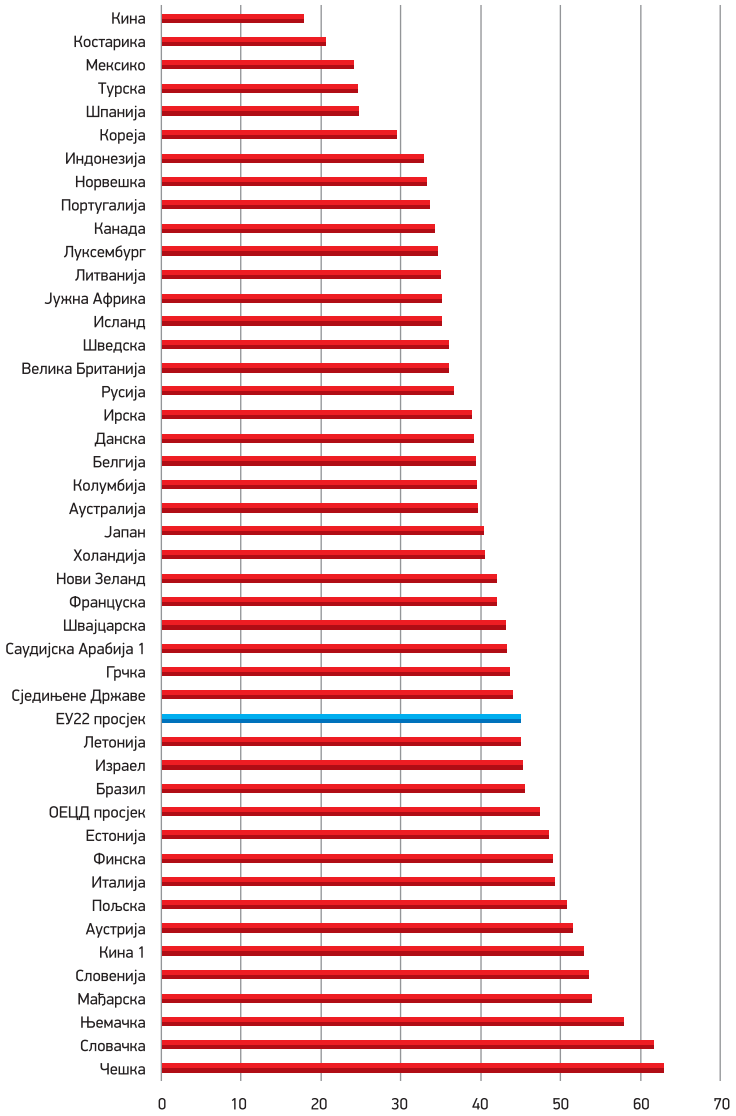

Извор: OECD, Education at a glance 2016.

Експанзија високог образовања обиљежила је другу половину 20. вијека. Оно што карактерише 21. вијек јесте експанзија одраслих студената на универзитетима. Они се у литератури и статистичким публикацијама обично означавају термином „неконвенционални студенти“, „старији студенти“, „одрасли студенти“ и „нетрадиционални студенті“. Ријеч је о студентима који су старији од 25 година који могу бити редовни (full-time) или ванредни (part-time), са додатним карактеристикама које укључују статус запосленог, и често брачни статус, и значајно другачији однос према учењу (Studinger and Dundes, 2006). По броју старијих студената на универзитетима предњаче развијене земље као што су Сједињене Државе, Канада, Велика Британија, Јапан и Аустралија. То указује да образовање није више монопол младости и привилегија младих, односно да одрасли имају дубоке и снажне потребе да се укључују у све видове и нивое образовања.

Слика 2. Популација с терцијарним образовањем – 2015.

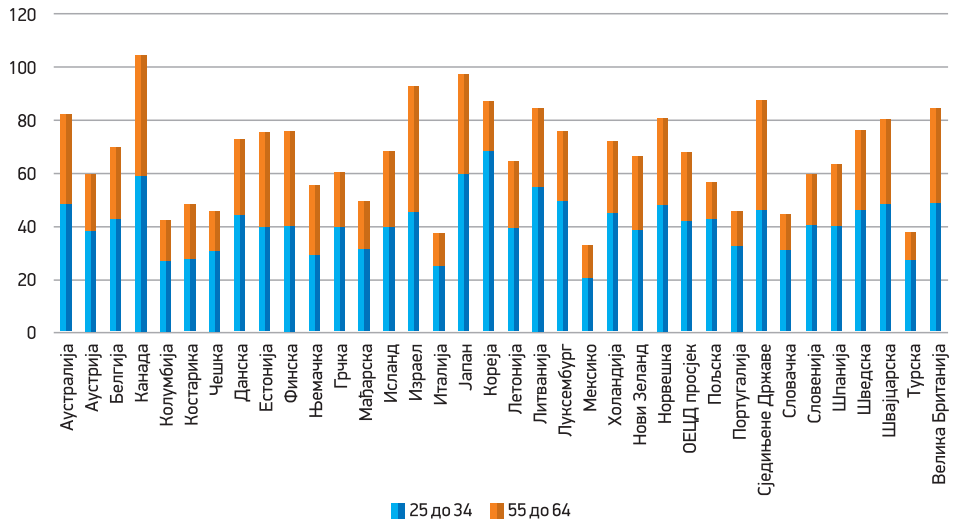

Извор: OECD, Education at a glance 2016.

Партиципација одраслих у формалном и неформалном образовању на глобалном нивоу је такође у значајном порасту, посебно у развијеним земљама као што су Нови Зеланд, Канада, Аустралија и посебно земље Сјеверне Европе.

Слика 3. Партиципација одраслих (15-64) у формалном и/или неформалном образовању (2012. или 2015)

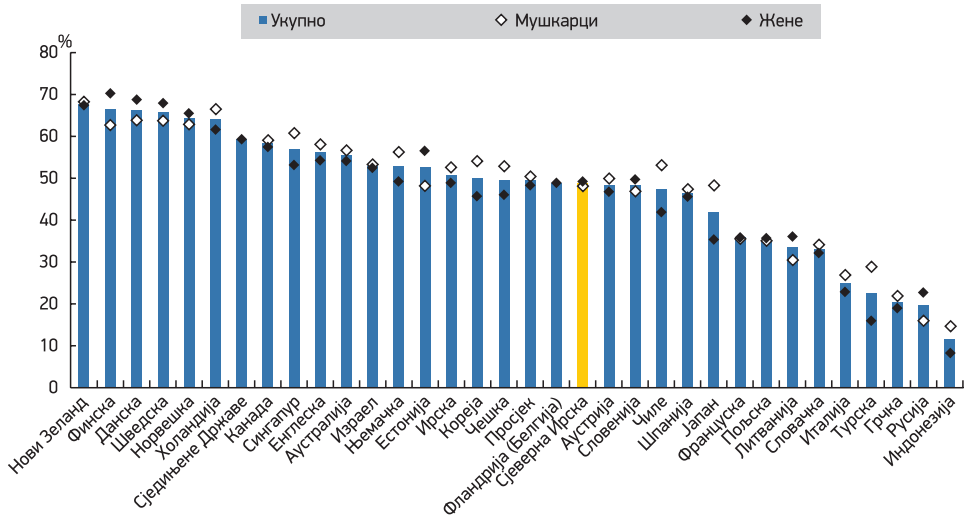

Извор: OECD, Education at a glance 2016.

У основи чињенице да значајан проценат одраслих похађа терцијарно (универзитетско или неуниверзитетско) образовање и да у просјеку око 50% одраслих учествује у неким облицима цјеложивотног учења налази се потреба за прилагођавањем промјенљивим друштвеним и индивидуалним животним условима. С друге стране, људи и њихове способности и вјештине постају основа за развој савремених ефикасних друштвених система и компетитивних економија. Због чињенице да вјештине одређују капацитет за повећање друштвене ефикасности и економске продуктивности, све су већа улагања у образовање. На тај начин најмногољудније земље, које имају високо учешће младих и образованих у укупној популацији постају развојно и економски све утицајније и компетитивније (Индија, Кина, Јужна Кореја). Глобална образовна експанзија представља најснажнији социјално-економски изазов који не мимоилази ни Европу која представља подручје са највећим образовним потенцијалом. Дошао је крај времену када је конкуренција долазила углавном из земаља које су могле да понуде само ниско квалификоване раднике. Масовни пораст глобалне понуде високо квалификованих људи у посљедњој деценији поставља Европу на тест (Европска комисија, 2012) и Европа покушава да на њега ефикасно одговори.

2. Образовање и учење одраслих - европске потребе и перспективе

2.1. Европски стратешки оквир цјеложивотног учења

Од свог оснивања па до данас ЕУ показује континуирано настојање да унаприједи своју ефикасност у четири основна домена: економска ефикасност, запошљавање и транзиција у свијет рада, грађанска партиципација и социјална кохезија.

Упркос континуираном економском расту ЕУ се, у посљедњој декади, а посебно послије економске кризе 2007. године, суочила са економском стагнацијом и опадањем, повећањем стопе незапослености, фискалним дефицитом и значајним унутрашњим дугом (Европска комисија, 2010). Оно што за ЕУ постаје посебан проблем јесу велике диспропорције у економском развоју међу земљама чланицама.

Слика 4. Друштвени бруто производ по глави становника у односу на просјек ЕУ 28 – 2016.

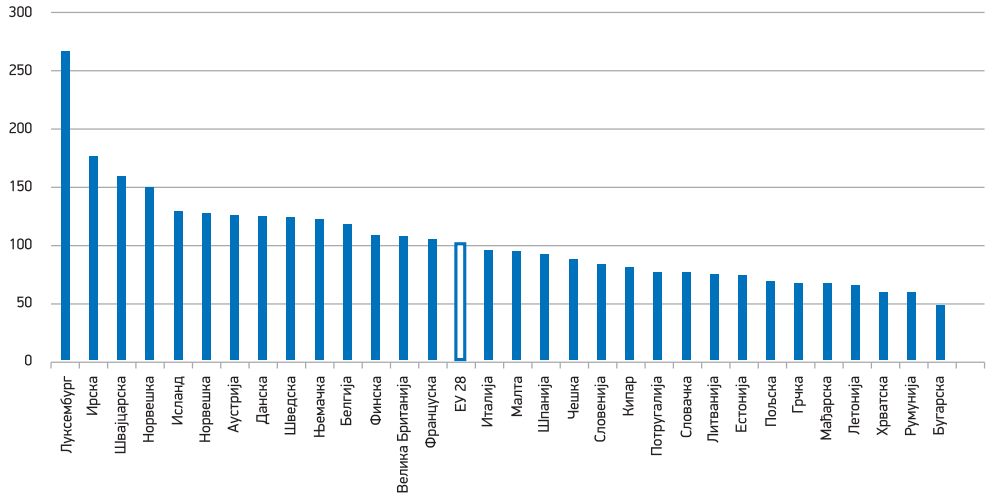

Извор: Еуростат, 2016.

Значајне разлике у нивоу економског развоја могу да угрозе позицију ЕУ у међународној подјели рада и њен компетитивни статус. Сасвим је јасно да ЕУ може да сачува и унаприједи свој економски статус и да оствари своје стратешке циљеве само као добро избалансирана економска, културна и политичка цјелина која располаже изузетним људским потенцијалом. Борба за адекватан људски потенцијал један је од најзначајнијих стратешких циљева ЕУ.

Иако ЕУ третира образовање као основни инструмент друштвено-економског раста и развоја, она још увијек не успијева да успостави довољно ефикасан и праведан систем образовања јер је стопа раног напуштања образовања релативо висока. На нивоу ЕУ она је преко 10, а у појединим земљама и преко 20%.

Слика 5. Рано напуштање образовања у ЕУ у % – 2016 - група 18–24 године

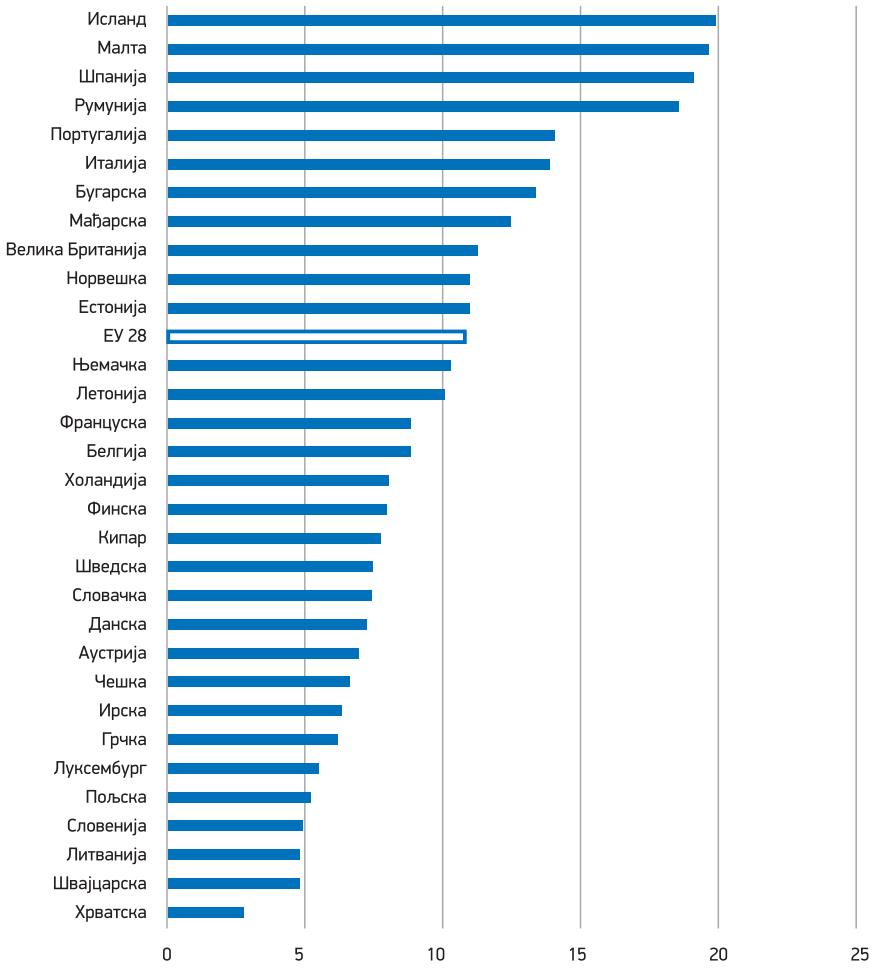

Извор: Еуростат, 2016.

И поред значајних напора и успјеха у успостављању веома јасних начина реализације цјеложивотног учења и образовања одраслих, а поготову стручног образовања, ЕУ још увијек не успијева да развије довољно флексибилан и потребама тржишта рада прилагођен систем образовања, јер се вријеме од напуштања образовања до добијања првог посла још увијек мјери у годинама.

Слика 6. Просјечно вријеме од напуштања средњег образовања до добијања првог посла – 2009 - група 15–34 године

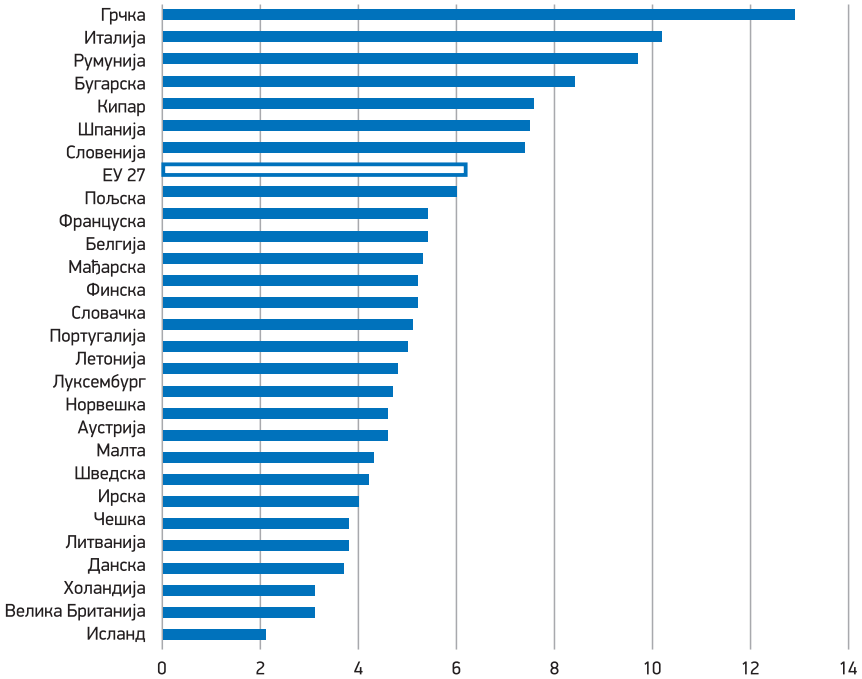

Извор: Еуростат, 2016.

Партиципација у образовању одраслих, гледана у просјеку, још увијек је ниска са јако израженим разликама међу појединим земљама које прозилазе из традиције и културе, али и економске моћи појединих земаља. На северу Европе партиципација у образовању одраслих је и преко 60%, док је на југу испод 5%. Приступ знању и вјештинама током одраслог доба представља један од најзначајнијих фактора економског просперитета, а прије свега социјалне инклузије и партиципације на тржишту рада али и развоја индивидулних способности и талената. Због тога ЕУ настоји да значајно унаприједи и избалансира тај сегмент образовања.

Слика 7. Партиципација у образовању одраслих

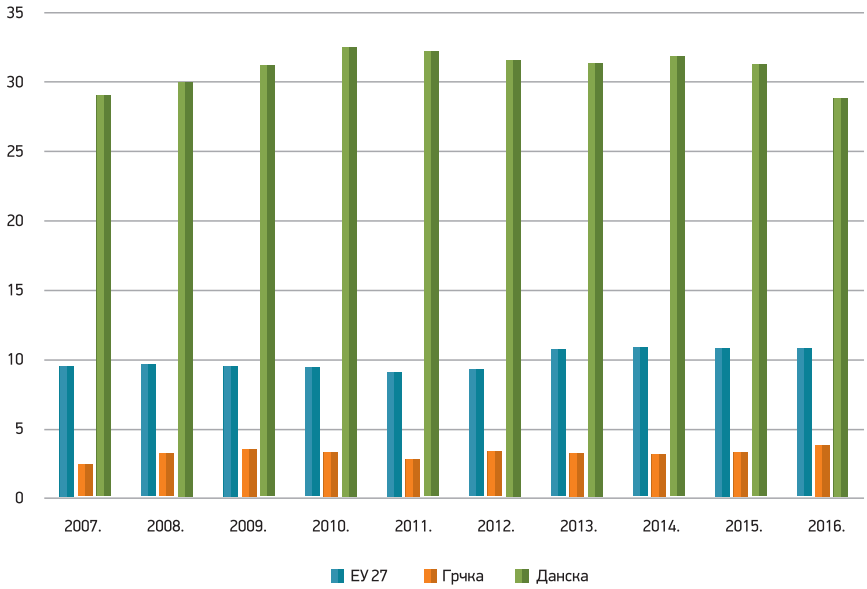

Извор: Еуростат, 2016.

Имајући у виду постојећу социјално-економску и демографску ситуацију и разумијевајући значај образовања и учења, ЕУ је од 90-их година 20. вијека, а посебно од 2000, односно од усвајања Лисабонске декларације са којом је започела интензивна промоција става да су људи, њихова знања и компетенције од кључне важности за европску будућност (Европска комисија, 2001), започела интензивну промоцију и систематску пројекцију доживотног учењу и у том оквиру и образовања и учења одраслих.

2.2. Европски стратешки оквир образовања одраслих

Европска унија је 2000. године у Лисабону усвојила стратегију развоја (Лисабонска стратегија) чији је базични циљ био да ЕУ до 2010. године постане *најконкурентнија и најдинамичнија привреда на свијету, заснована на знању, способна да оствари одржив економски раст са већим бројем квалитетнијих радних мјеста и јачом социјалном кохезијом* (Савјет Европе, 2000). Треба имати у виду да је овај амбициозни циљ постављен у периоду када је у ЕУ било 150 милиона одраслих људи (25-64) који нису имали средње образовање и када само 8% њих партиципира у образовању и учењу (Европска комисија, 2001). Као централни механизам за постизање овог стратешког циља позиционирано је знање, односно доживотно учење, укључујући научно-технолошка истраживања и иновације. Да

би остварила ове циљеве, ЕУ је донијела низ веома значајних докумената за развој и унапређење образовања и учења одраслих међу којима су најзначајнији: The concrete future objectives of education and training systems (Council of the European Union, 2001), It is never too late to learn (European Parliament, 2008), A strategic framework for European cooperation in education and training -'ET 2020' (Council of the European Union, 2009).

Иако се реализација *Лисабонске стратегије* није одвијала на предвиђени начин и предвиђеним темпом, како због слабости у координа-ciji између земаља чланица, тако и због изненадне економске кризе, ЕУ суштински није одустала од овог свог основног циља, иако га је битно редуковала, јер није разријешила основне проблеме који су инспирисали доношење саме *Стратегије*.

Полазећи од искустава стечених у претходном периоду и новонастале економске ситуације, ЕУ је у марту 2010. усвојила *Стратегију за паметан, одржив и инклузиван развој названу Europe 2020 Strategy* (Европска комисија, 2010) у којој је дефинисала визију сопственог развоја за 2020. годину.

Стратегија Европа 2020 садржи три међусобно повезана приоритета: паметан раст (економије засноване на знању и иновацијама), *одржив раст* (економије која ефикасније користи ресурсе, која је зеленија и конкурентнија) *и инклузиван раст* (економија са високом стопом запослености и социјалном и територијалном кохезијом). Од држава чланица ЕУ се очекује да прецизно дефинишу сопствене циљеве и резултате, као и мјере које ће бити реализоване у наредном финансијском периоду кроз националне буџете, структурне фондове и остале изворе финансирања како би се достигли утврђени дугорочни заједнички циљеви

Главни циљеви ЕУ до 2020:

- 75% становништва старости између 20 и 64 године треба да буде запослено;
- 3% БДП-а ЕУ треба да буде уложено у истраживање и развој;
- остварити климатско-енергетске циљеве „20/20/20" (укључујући и 30% смањења емисија гасова);
- удио оних који прерано напуштају школовање треба да буде испод 10%, а најмање 40% младих треба да има стечено терцијарно образовање;
- број људи који су изложени ризику од сиромаштва треба смањити за двадесет милиона.

Да би се испунили наведени циљеви, Европска унија је установила седам водећих иницијатива (flagship initiatives) које разрађују специфичне акције које треба да се остваре како на нивоу ЕУ тако и на нивоу земаља чланица од којих су три директно односе на образовање:

• **Млади у покрету** – са циљем унапређивања квалитета образовних система и лакшег уласка младих на тржиште рада;

• **Агенду за нове вјештине и нова радна мјеста** - са циљем моде-рнизације тржишта рада и оснаживања људи развојем њихових вјештина током цијелог живота како би се повећала активна радна снага и боље усклађивала понуда са потражњом на тржишту рада.

• **Европска платформа за борбу против сиромаштва** - са циљем да се постигне социјална и територијална кохезија тако да се људима који су суочени са сиромаштвом и социјалном искљученошћу омогући достојанствен живот и активно учествовање у друштву.

У другој половини 2010. године, Европски савјет усвојио је десет интегрисаних смјерница чији је циљ обезбјеђење реализације пет стратешких циљева до 2020. године:

1. Обезбјеђивање квалитета и одрживости јавних финансија;
2. Рјешавање макроекономских дебаланса;
3. Смањивање дебаланса диспропорција у евро зони;
4. Оптимизовање подршке за истраживање и развој и иновације, јачање троугла знања и ослобађање потенцијала дигиталне економије;
5. Побољшање ефикасности ресурса и смањење емисије гасова стаклене баште;
6. Побољшање пословног и потрошачког окружења и модернизација индустријске базе;
7. Повећање партиципације – учешћа на тржишту рада и смањење структурне незапослености (усљед раскорака између понуде и потражње);
8. Развијање квалификоване радне снаге одговарајући на потребе тржишта рада, унапређење квалитета посла и цјеложивотно учење;
9. Побољшање перформанси система образовања и обуке на свим нивоима и повећање учешћа у високом образовању и
10. Промовисање социјалне инклузије и борба против сиромаштва.

Три смјернице (7, 8. и 9) се односе директно на образовање, што говори о његовој централној улози у друштвеном и економском развоју ЕУ.

Доношење *Стратегије Европа 2020.* иницирало је доношење низа других стратешких докумената у подручју образовања и учења одраслих који представљају конкретизацију и операционализацију основних стратешких циљева у области образовања и учења одраслих до 2020. године.

Агенда за нове вјештине и послове (Европска комисија, 2010) је дио Стратегије Европа 2020. која представља покушај успостављања механизама за

модернизацију тржишта рада у Европи на основу три циља:

• боље функционисање тржишта рада на основу успостављања баланса између радног законодавства и гарантовања сигурности запосленима (флексигурност);

• повећање вјештина и знања радне снаге, да би се она успјешно прилагођавала новим технологијама и бржој динамици радног окружења и

• унапређење квалитета послова и услова рада.

Од посебне важности је чињеница да Европа 2020 и Агенда за нове вјештине афирмишу уравнотежено гледање на концепт запошљавања и запошљивости указујући да за запошљавање није довољно осигурати да лица радног узраста активно траже посао и усвајају вјештине које им могу помоћи при запошљавању, већ да се запошљавање мора заснивати на креирању нових радних места.

У **Обновљеној агенди за вјештине** коју је донио Европски савет 2011, поново се афирмишу приоритети из Стратегије ЕУ 2020, те формулишу приоритети за 2012-2014. (Савјет Европе, 2011). Ова Агенда представља један од најцјеловитијих докумената и смјерница о образовању и учењу одраслих са веома јасним порукама земљама чланицама на који начин да га унапређују и развијају. Агенда препоручује земљама чланицама да се основни стартешки циљеви остварују на сљедећи начин:

Циљ 1: Цјеложивотно учење и мобилност учинити реалним:

• развијање свеобухватних и лако доступних информација и система вођења и ефикасних стратегија информисања усмјерених на подизање свијести и мотивације међу потенцијалним ученицима са посебним фокусом на угрожене групе;

• промовисање ангажовања послодаваца у учењу на радном мјесту у циљу развијања вјештина специфичних за посао;

• промовисање флексибилних путева учења за одрасле, укључујући шири приступ високом образовању;

• стварање функционалних система за валидацију неформалног и информалног учења и промовисање њихове употребе од стране одраслих, послодаваца и других организација.

Циљ 2. Унапређење квалитета и ефикасности образовања и обуке:

• обезбјеђивања квалитета институцијама за учење одраслих путем система акредитације;

• побољшање квалитета особља у организацијама за образовања одраслих успостављањем ефикасних система за иницијалну обуку и професионални развој, те олакшавањем мобилности наставника, тренера и другог особља за образовање одраслих;

• обезбјеђивање одрживог и транспарентног система за финансирање учења одраслих, заснованог на заједничкој одговорности јавног и приватног сектора;

• прилагођавање образовања потребама тржишта рада и развој могућности за

стицање квалификација и развијање нових вјештина које повећавају капацитет људи да се прилагоде новим захтјевима промјенљивог окружења;

• интензивирање сарадње и партнерства између свих актера релевантних за учење одраслих, посебно јавних власти, различитих понуђача могућности за учење одраслих, социјалних партнера и организација цивилног друштва, посебно на регионалном и локалном нивоу у контексту развоја 'региона учења' и локалних центара за учење.

Циљ 3. Промовисање једнакости, социјалне кохезије и активног грађанства кроз учење одраслих:

• побољшање вјештина писмености и вјештина рачунања, развијање дигиталне и финансијске писмености, грађанске, културне, политичке, еколошке, медијске и потрошачке свијести и учења за здрав живот;

• повећање понуде и подстицање ангажовања појединаца у учењу одраслих као средству за јачање социјалне инклузије и за активно учешће у заједници и друштву и побољшање приступа образовању одраслих за мигрантске, ромске и угрожене групе, као и за избјеглице и особе које траже азил;

• унапређивање могућности за учење старијих одраслих у контексту активног старења, укључујући волонтирање и промовисање иновативних облика међугенерацијског учења;

• рјешавање потреба за учењем особа са инвалидитетом и људи у специфичним ситуацијама искључивања (болнице, домови за збрињавање и затвори);

Циљ 4. Побољшање креативности и иновативности одраслих и њихових средина учења:

• промовисање стицања трансверзалних кључних компетенција, као што су учење за учење, осјећај иницијативе и предузетништва и културна свијест;

• унапређење улоге организација за културу (као што су музеји, библиотеке итд.), организација цивилног друштва, спортских организација, креативних и иновативних окружења за неформално и информално учење одраслих;

• боље коришћење ICT-а у контексту учења одраслих, као средство за проширење приступа и побољшање квалитета пружања услуга.

Циљ 5. Унапређење базе знања о учењу одраслих и праћењу сектора учења одраслих:

• учествовање у активностима и имплементацији кључних порука које произилазе из главних међународних истраживања и студија као што су Анкета о образовању одраслих (AES), Анкета о континуираном стручном усавршавању (CVTS) и Програм за међународну процјену компетенција одраслих (PIAAC);

• прикупљање основних података о учењу одраслих (партиципација, организације, финансирање и сл.);

• јачање праћења и процјене утицаја ефеката учења одраслих;

• интензивирање истраживања и анализа питања везаних за учење одраслих;

• извјештавање о политикама учења одраслих као дио заједничког извјештаја о напретку "ЕТ2020".

Југоисточна Европа 2020: Радна мјеста и просперитет у европској перспективи је стратегија за Југоисточну Европу, односно Западни Балкан коју је Вијеће за регионалну сарадњу (Regional Coperation Council) усвојило 2013. године, а прихватиле су је делегације министара економије Албаније, Босне и Херцеговине, Бугарске, Хрватске, Косова*, Црне Горе, Румуније, Србије и Македоније.

Стратегија Југоисточна Европа 2020. инспирисана је стратегијом Европа 2020. и њен основни циљ је постизање високог и одрживог економског развоја, подстицање већег привредног раста у региону и стварање нових радних мјеста, а све кроз јачање регионалне сарадње и веза са ЕУ. Као и Стратегија ЕУ 2020. и Стратегија ЈИЕ 2020. предвиђа раст у четири домена која су од кључног значаја за друштвено економски развој сваке појединачне земље, али и за процес придруживања ЕУ:

• **интегрисан раст** - већи обим спољно-трговинске размјене и инвестиција на регионалном нивоу, на недискриминаторан, транспарентан и предвидљив начин;
• **паметан раст** - већа посвећеност иновацијама и конкурентности, стимулисање раста базираног на знању што укључује развој људских ресурса, истраживање, развој и иновације, дигитализацију, културу и креативност;
• **одржив раст** - подизања нивоа конкурентности приватног сектора и имплементирања политике енергетске ефикасности у земљама ЈИЕ;
• **инклузиван раст** - развој вјештина, стварање нових радних мјеста, бољих услова у области здравља у циљу унапређивања процеса запошљавања кроз развој вјештина, отварање нових радних мјеста и учешће свих, укључујући и угрожене група и мањине, на тржишту рада.
• **управљање растом** – повећање капацитета државне администрације да ојача владавину права и сузбије корупцију, у циљу стварања пословног амбијента и пружања јавних услуга неопходних за економски развој. Стратегија даје оквир за помоћ владама у региону да спроведу своје индивидуалне стратегије развоја, укључујући циљеве везане за придруживање ЕУ.

Како би обезбиједила перспективу дугорочног паметног раста, Југоисточна Европа мора да промијени свој развојни пут, што прије свега значи: а) да престане да буде извор јефтине радне снаге и пронађе друге изворе властите конкурентости и б) развија економију која се заснива на производњи, дистрибуцији и употреби знања и информација. У том оквиру главни стратешки циљ до краја 2020. године јесте пораст од 32% у просјечној продуктивности радне снаге у односу на 2010. који је праћен порастом од 18% у броју висококвалификованих у укупној радној снази.

Стратегија ЈИЕ 2020. је ваљана илустрација промјене европске политике и приступа у области образовања и учења. Европа све мање поставља образовне циљеве и све мање доноси стратегије које се односе на образовање и учење. Она у потпуности инструментализује систем образовања и обуке стављајући их у службу постизања ширих социјално-економских циљева.

Циљеви Стратегије ЈИЕ 2020:
• повећање просјечног БДП пер капита у земљама ЈИЕ, у односу на просјек ЕУ: са 36,4% (2010) на 44% (2020);
• повећање укупног трговинског промета роба и услуга: са 94,4 милијарди (2010), на 209,5 милијарди евра у 2020;
• смањивање трговинског дефицита у земљама ЈИЕ: са 15,7% (2008-2010) на 12,3% БДП-а у 2020;
• креирање милион нових радних мјеста у земљама ЈИЕ до 2020.

Нови приоритети за европску сарадњу у подручју образовања и оспособљавања – документ који су заједнички донијели Европски савјет и Европска комисија 2015. указује да је Европа суочена с низом хитних задатака: стварањем нових радних мјеста и економским напретком, постизањем одрживог раста, премошћивањем недостатака у подручју улагања, јачањем социјалне кохезије, великим миграцијским током и радикализацијом насиља (Европска комисија, 2015). Европа истовремено мора ријешити дугорочне изазове као што су старење, прилагођавање дигиталном добу и конкурентност у глобалној економији утемељеној на знању. Како би се успјешно одговорило на ове проблеме, као посебни приоритети у подручју образовања одраслих истичу се:

• **управљање: осигуравање** усклађености образовања одраслих с другим подручјима политике, побољшање координације, ефикасности и релевантности за потребе друштва, економије и околине; према потреби, повећање и приватних и јавних улагања;
• **понуда и партиципација:** знатно повећање понуде висококвалитетног образовања одраслих, посебно у погледу писмености, квантитативне писмености и дигиталних вјештина, повећање партиципације помоћу ефикасних стратегија информисања, савјетовања и мотивисања;
• **флексибилност и приступ:** проширивање приступа повећањем доступности учења на радном мјесту и ефикасном употребом информационих и комуникацијских технологија; увођење поступака за утврђивање и вредновање вјештина одраслих особа с ниском квалификацијом;
• **квалитет:** побољшање осигуравања квалитета, укључујући праћење и процјену ефеката, побољшање иницијалног и континуираног образовања наставника у образовању одраслих и прикупљање потребних података о потребама како би се понуда ефикасно усмјерила и осмислила.

Нови програм вјештина за Европу (Европска комисија, 2016) представља даљу конкретизацију и операционализацију стратегије Европа 2020. Ријеч је о документу који на основу анализе стања вјештина у Европској унији покреће низ акција које грађанима Уније треба да обезбиједе одговарајуће вјештине и праву подршку у њиховом стицању. Термин вјештине у овом документу има интегративни карактер и означава све оно што појединац зна и у стању је да уради.

Полазећи од става да су вјештине пут до запошљивости и просперитета, Комисија, путем овог документа, позива државе чланице, социјалне партнере и привреду да кроз заједнички рад:

- унаприједе квалитет и релевантност процеса формирања вјештина;
- учине вјештине видљивим и упоредивим;
- унаприједе обавјештења и информације о вјештинама у циљу бољег каријерног избора.

За постизање ових циљева Комисија предлаже десет акција које се односе на елементарне вјештине, кључне компетенције, стручно образовање као први избор, дигиталне вјештине, транспарентност и упоредивост квалификација, профилирање вјештина и квалификација миграната, обавјештавање и информисање за каријерни избор, обавјештавање о вјештинама које се траже на тржишту рада и разумијевање карактеристика свршених ученика.

Полазећи од ставова и опредјељења формулисаних у Новом програму за вјештине, Европска комисија је већ у јуну 2016. године покренула иницијативу Гаранција за вјештине (Skills garantie) коју је Вијеће ЕУ усвојило у децембру 2016. године под називом Путеви усавршавања: нова прилика за одрасле (Upskilling Pathways, New Opportunities for Adults).

Стање вјештина у ЕУ:

- око 26% (70 милиона) одраслих запослених у ЕУ немају адекватне вјештине читања и писања, рачунања и употребе дигиталних средстава;
- више од 65 милиона одраслих у ЕУ не поседује квалификације средњег нивоа бразовања;
- више од половине од 12 милиона дугорочно незапослених има веома низак степен образовања;
- 40% европских послодаваца имају потешкоћа у проналажењу људи са вјештинама које су им потребне;
- 13 милиона ученика уписују годишње средње стручно образовање у ЕУ 28, што је недовољно;

Иницијатива је покренута на основу чињенице да близу 70 милиона Европљана има тешкоће у читању и писању, рачунању и употреби дигиталних технологија, те да су они у највећем ризику од незапослености, сиромаштва и социјалне искључености. Основни циљ иницијативе је да помогне одраслима да стекну минимални ниво писмености, нумеричких и дигиталних вјештина и/или да стекну шири спектар вјештина напредујући према вишој секундарној квалификацији или еквиваленту (ниво 3 или 4 у ЕКО). Да би се то постигло, Вијеће препоручује државама чланицама да:

• понуде приступ облицима усавршавања којима би им се, у складу с њиховим индивидуалним потребама, омогућило стицање минималног нивоа писмености, математичке писмености и дигиталне компетенције; и/или стицање ширег скупа вјештина, знања и компетенција релевантних за тржиште рада и активно учешће у друштву;

• утврде приоритетне циљне групе за спровођење облика усавршавања на националном нивоу;
• облике усавршавања утемеље на трима корацима: процјени вјештина, пружању флексибилне и квалитетне понуде учења прилагођене потребама појединца, те вредновању и признавању стечених вјештина.

3. Потребе за вјештинама у Босни и Херцеговини

Посљедњи званични попис становништва у Босне и Херцеговине обављен је 1991. године када је пописано 4.377.033 становника. Од тог периода демографска структура се значајно измијенила. У 2013. години Босна и Херцеговина је имала 3.531.159. становника, од чега је 2.987.440 старијих од 15 година (Агенција за статистику БиХ, 2016).

Према подацима из маја 2017. године, укупан број запослених особа у БиХ износио је 756.369, од чега 316.960 жена (Агенција за статистику БиХ, 2017). Незапосленост у посљедњих неколико година показује благ тренд опадања. У период од 2015. до 2017. године незапосленост је смањена за 31.433. Према подацима из Анкете о радној снази (Агенција за статистику БиХ, 2017б), у 2017. години стопа незапослености износила је 20,5% (18,9% за мушкарце и 23,1% за жене).

Слика 8. Регистрована незапосленост у Босни и Херцеговини

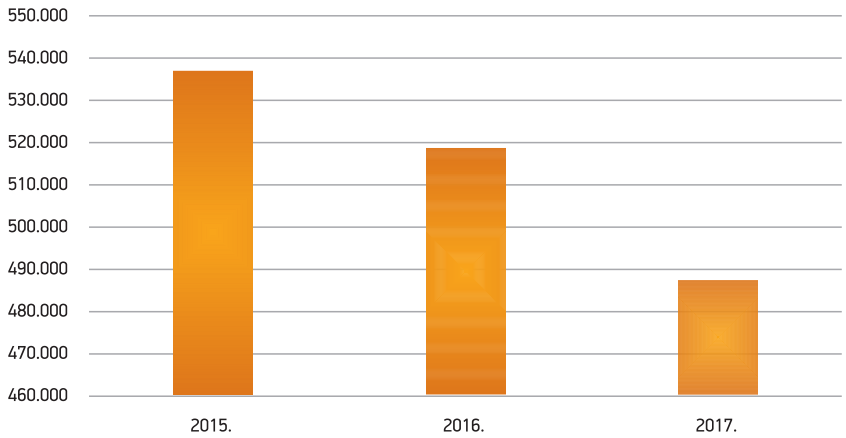

Извор: Агенција за статистику БиХ, 2017.

Образовна структура запослених особа показује да 66,2% особа има завршену средњу школу, слиједе запослени са завршеним основном школом или нижим образовањем 17%, те особе са завршеним академским образовањем 16,8% (Агенција за статистику БиХ, 2017б). Као и у осталим земљама из региона, највећи проблем је средње образовање које представља један од основних генератора незапослености. Различити програми и облици образовања одраслих су прва и једина корективна мјера за такву ситуацију на тржишту рада.

Слика 9. Образовна структура незапослених у Босни и Херцеговини 2017.

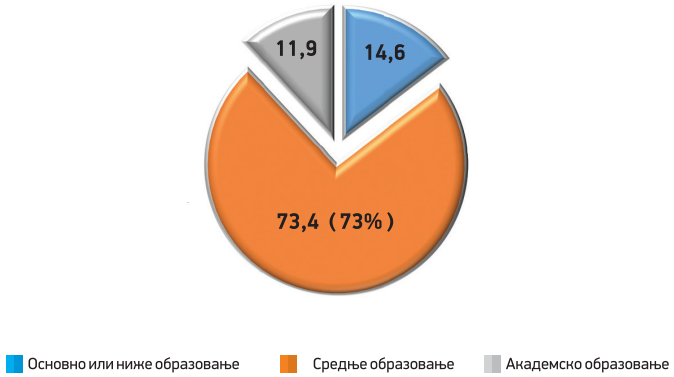

Извор: Агенција за статистику БиХ, 2017.

Образовна структура незапослених особа показује да 73,4% особа има завршену средњу школу, слиједе незапослени са основном школом или нижим образовањем 14,6%, те особе са завршеним академским образовањем 11,9%. Оно што је посебно забрињавајуће јесте чињеница да је чак 82,1% незапослених тражило посао дуже од једне године. Највећи број запослених налази се у сектору услуга, а најмањи у пољопривреди, шумарству и риболову (Агенција за статистику БиХ, 2017).

Слика 10. Запослени према сектору активности у БиХ – 2017.

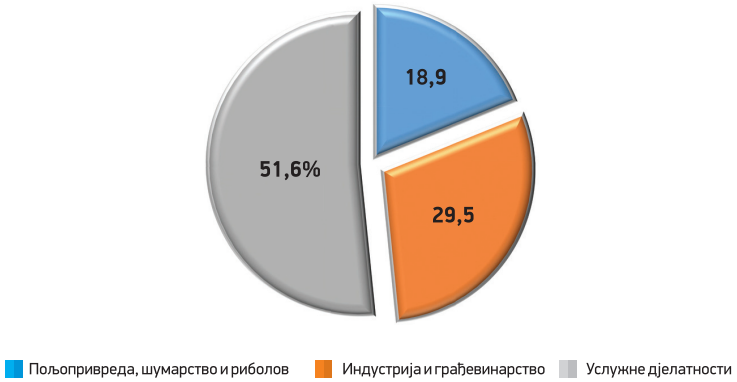

Извор: Агенција за статистику БиХ, 2017.

Наведени подаци указују на значајну потребе за образовањем одраслих и успостављањем система образовања и обуке који би омогућио формирање образоване висококвалификоване, мобилне и компетитивне радне снаге која ће својим дјеловањем омогућити снажан друштвено-економски развој и интеграцију у ЕУ.

4. Стратешки оквир образовања одраслих у Босни и Херцеговини

У посљедњих неколико година у Босни и Херцеговини је евидентан значајан напор који се на свим нивоима власти улаже у унапређење образовања одраслих, почев од његове медијске афирмације, развоја концепата за поједине области, реализације различитих програма, преко обуке наставника, до успостављања стратешког и законодавног оквира. У последњих неколико година у Босни Херцеговини је донијето је неколико значајних стратешких докумената који кроз различите мјере и активности покушавају да уреде и унаприједе образовање одраслих.

Стратегија развоја стручног образовања и обуке у Босни и Херцеговини за период 2007–2013. године, коју је усвојио Савјет мини-стара Босне и Херцеговине 2007. године, констатује да се образовање одраслих не третира као важна и стратешка компонента економског и друштвеног развоја, већ се посматра као питање од личног интереса са искључиво компензационом функцијом. С обзиром на то да оно није институционализовано, није препознато као подручје образовања од виталног значаја за садашњост и будућност земље и нема видљив стратешки статус. Упркос томе у пракси постоји велики број образовних програма и пројеката који су намијењени одраслим људима, али њихов рад није међусобно повезан заједнички дефинисаним стандардима и принципима, нити законским прописима. Полазећи од стања образовања одраслих у Босни и Херцеговини и европских смјерница у овој области, Стратегија посматра образовање одраслих као инструмент:

- економског развоја;
- стварање флексибилног и демократског система образовања, отвореног и погодног за све грађане и
- интеграције у европску заједницу.

За реализацију ових циљева Стратегија између осталог препоручује:

- успостављање стабилног система финансирања образовања одраслих;
- организовање образовања одраслих у складу с потребама и могућностима учења одраслих;
- признавање квалификација и способности стечених кроз стручно усавршавање, доквалификацију, преквалификацију, специјализацију;
- развијање и јачање свих врста неформалног образовања на подручју личног и социјалног развоја грађана (Савјет министара Босне и Херцеговине, 2007).

Стратешки правци развоја образовања у Босни и Херцеговини са планом имплементирања, 2008–2015. које је Савјет министра Босне и Херцеговине усвојио у јуну 2008. године, један је од првих и значајнијих докумената у коме се образовање одраслих третира као стратешки приоритет. Документ даје главне смјернице развоја образовања у Босни и Херцеговини у периоду до 2015. године.

Полазећи од става да је образовање одраслих кључни инструмент друштвено-економске ревитализације, запошљавања, конкурентности на тржишту знања и мобилности и флексибилности радне снаге, Стратешки правци се залажу за:

- доступност образовања одраслих на свим нивоима, у свим пољима и подручјима у земљи;
- успостављање регистра образовних институција у подручју образовања и обуке одраслих;
- усвајање оквирног закон о образовању одраслих у Босни и Херцеговини;
- развијање стандарда и процедуре за сертификовање институција образовања и обуке одраслих;
- развијање модела образовања и обуке одраслих и евалуације понуђених програма;
- усвајање стратегија описмењивања у Босни и Херцеговини,
- развијен квалификацијски оквир за образовање одраслих;
- успостављање мреже институција и центара за образовање, информисање и савјетовање одраслих;
- смањена неписменост са садашњих 5% на 2%.

Током 2014. године, Савјет министара Босне и и Херцеговине усвојио је два документа од посебног значаја за развој образовања одраслих: а) Принципи и стандарди у области образовања одраслих у БиХ и б) Стратешка платформа развоја образовања одраслих у контексту цјеложивотног учења у БиХ за период 2014-2020.

Принципи и стандарди у области образовања одраслих у БиХ је свеобухватан стратешки документ у коме се образовање одраслих дефинише као интегрални дио система образовања у Босни у Херцеговини и дјелатност од посебног јавног интереса која као таква представља високи друштвени приоритет.

Такав друштвени статус образовања одраслих произилази из његових циљева који имају категоријалну друштвену вриједност и односе се на: побољшање образовне и квалификационе структуре становништа, одржив друштвено-економски развој, постизање веће запошљивости и повећање флексибилности и мобилности радно активног становништва, развој демократије, интеркултуралности и толеранције, унапређивање квалитета живота, изградњу друштва које учи и интеграција БиХ у европски друштвени и економски простор.

Основни услов за постизање претходно поменутих циљева су стандарди, односно договорене норме за организацију система образовања одраслих у

Босни и Херцеговини, чијом се досљедном примјеном осигурава препознатљив статус организатора образовања одраслих и образовног процеса, без обзира на националне, етничке, културне, економске и друге специфичности окружења у коме се образовање проводи. Договорени стандарди се односе на: видове и програме образовања одраслих, статус полазника, статус организатора образовања одраслих, услове за обављање дјелатности, акредитацију организатора и програма, валидацију претходног учења, образовне исправе, евиденцију, документацију и базе података о образовању одраслих, статистику и истраживање образовања одраслих, социјални дијалог, партнерство и сарадњу у подручју образовања одраслих, планирање, финансирање и надгледање политика образовања одраслих.

Иако указује да се образовање одраслих реализује кроз формалне, неформалне и информалне видове образовања и учења, у документу доминирају одредбе које се односе на формално образовање. Цјелокупан садржај и дух документа указују на снажан тренд формализације неформалног образовања.

Стратешка платформа развоја образовања одраслих у контексту цјеложивотног учења у БиХ за период 2014-2020. један је од резулта-та пројекта Европске уније „Развој људских ресурса“, у оквиру IPA програмирања 2009. Платформа представља правни оквир и основ за дјеловање и сарадњу надлежних органа, институција, организација и појединаца на свим нивоима власти у Босни и Херцеговини, на плану усвајања и пуне имплементације неопходних стратешких и/или других развојних докумената који се односе на образовање одраслих.

Платформом се утврђују глобални правци развоја образовања одраслих у Босни и Херцеговини за период 2014-2020, успоставља основа за системски међусекторски приступ стратешком планирању развоја образовања одраслих у Босни и Херцеговини и иницирају неопходни реформски процеси који треба да допринесу већој конкурентности на тржишту знања и рада, повећаној мобилности и професионалној флексибилности појединца, те друштвено-економској ревитализацији.

Стављајући стручно образовање у центар образовања одраслих, Платформа препоручује као темељне циљеве образовања одраслих на свим нивоима власти у БиХ сљедеће:

Визија образовања одраслих града Добоја

"Флексибилан систем образовања одраслих којим се управља кроз сарадњу кључних социјалних партнера у циљу бољег функционисања тржишта рада, веће конкурентности привреде, запошљавања и самозапошљавања на локалном и регионалном нивоу."

Стратешки циљеви:

1.Побољшати понуду и унаприједити програме локалних организатора образовања одраслих у контексту цјеложивотног учења;
2.Успоставити локални систем/методологију планирања и управљања развојем образовања одраслих за потребе локалног и регионалног тржишта рада;
3.Створити повољан локални и регионални оквир за провођење програма образовања одраслих у циљу запошљавања и самозапошљавања и одрживо финансирање образовања одраслих;

Локално савјетодавно тијело за образовање одраслих и запошљавање града Добој, 2009, Стратегија образовања одраслих у контексту цјеложивотног учења на подручју града Добој за период од 2015. до 2020. године.

1. Побољшање легислативе за образовање одраслих у контексту цјеложивотног учења и усклађивање с референтним оквиром ЕУ;
2. Успостављање ефикасних начина партиципације релевантних (репрезентативних) и других социјалних партнера у процесу образовања одраслих у контексту цјеложивотног учења;
3. Развој програмских и институционалних могућности, те унапређење доступности образовања одраслих у контексту цјеложивотног учења;
4. Осигурање и подизање квалитета образовања одраслих у контексту цјеложивотног учења.

У *Платформи* се ова четири основна циља разрађује и операцинализују у 16 оперативних циљева и 35 мјера.
Министарство цивилних послова Босне и Херцеговине има обавезу да најмање једном годишње информирше Савјет министара Босне и Херцеговине о имплементацији *Стратешке платформе развоја образовања одраслих у контексту цјеложивотног учења.*

Визија за вјештине 2020 – представља конкретизацију европских *стратегија ЕУ 2020* и *Југоисточна Европа 2020* у Босни и Херцеговини. Документ је настао

тако што је Европска комисија преко Европске фондације за обуку (ETF) покренула и реализовала иницијативу FRAME *Вјештине за будућност*, са циљем да земљама које користе IPA фондове пружи подршку у припремама за пројектни циклус IPA II који обухвата период 2014-2020. и путем кога ће се пружати помоћ земљама у процесу приступања ЕУ, односно у провођења политичких, институционалних, законодавних, административних, социјалних и економских реформи.

У оквиру FRAME иницијативе у БиХ направљен је *Приједлог стратеш-ког документа Визија за вјештине 2020* који је сачинила радна група основана одлуком Савјета министара Босне и Херцеговине. Основна сврха документа је да подржи надлежне институције у Босни и Херцеговини у њиховим даљим планирањима развоја људских ресурса и да отвори могућности за додатну међународну финансијску подршку развојним процесима у Босни и Херцеговини. Основни циљ документа је подржати унапређење система вјештина у Босни и Херцеговини, тако да има јачу и јаснију улогу у подстицању друштвеног и економског развоја земље како би се могло одговорити на глобалне изазове тржишне економије и допринијети испуњењу циљева *стратегија Европа 2020* и *Југоисточна Европа 2020*.

За развој људских ресурса у оквиру програму IPA II, тржиште рада и социјална кохезија се третирају као јединствен сектор који захтијева здружене политике у различитим областима као што су: високо образовање, стручно образовање и обука, цјеложивотно учење, социјална укљученост, отварање радних мјеста, индустријска конкурентност, смањење сирома-штва, предузетништво и вјештине и способности потребне за приступање ЕУ.

Заједничка визија

"Босна и Херцеговина, држава и чланица ЕУ, је просперитетно и конкурентно модерно друштво, са ефективним, флексибилним и инклузивним системом за континуирани развој знања и вјештина, прилагођених потребама отворене, глобалне и одрживе привреде, која свим својим становницима обезбјеђује сигурно и срећно мјесто за живот."

Полазећи од заједничке визије о БиХ, дефинисана је сљедећа листа приоритета који омогућују развој вјештина:

1. Рјешавање приоритетних потреба за вјештинама;
2. Оптимизовање система вјештина;
3. Стварање и повезивање знања неопходног за благовремену промјену;
4. Повезивање вјештина са пословним окружењем и друштвом;
5. Побољшање управљања моделом јавно-приватног партнерства и унапређење координације јавних институција.

Ових пет приоритета се остварује на основу 12 циљева и 27 конкретних мјера које обухватају кључне активности надлежних органа и тијела на развоју вјештина а које се односе на: промоцију цјеложивотног учења и образовања одраслих,

развој система професионалне оријентације, савјетовања и каријерног развоја, професионални развој наставника, флексибилност наставних планова и програма у односу на потребе тржишта рада, увођење система квалитета у институције за образовање одраслих, праћење и евалуација система образовања одраслих, провођење квалификационог оквира за цјеложивотно учење, израду програма за подршку предузетницима и запошљавање жена, транспарентно буџетско финансирање и сл. Кључни механизам за реализацију дефинисаних приоритета, циљева и мјера је сарадња и координација активности између надлежних органа и институција.

Стратегија развоја образовања Републике Српске за период 2016-2021. је у новембру 2016. године, на приједлог Владе, усвојила Народна скупштина Републике Српске. Стратегија дефинише основна опредјељења у подручју предшколског, основног, средњег и високог образовања, као и такозване прожимајуће циљеве од који се један односи на цјеложивото учење.

Полазећи од значења и значаја образовања одраслих, Стратегија као његове основне циљеве наводи:

„подизање општег нивоа образованости појединца, препознавање његових личних потенцијала и способности и његово оспособљавање за сналажење у промјењивим условима рада, те повећање могућности за запошљавање.“ (Република Српска, Влада, 2016).

Овај стратешки циљ ће се у пуном капацитету остварити кроз образо-вање одраслих и то на основу посебне стратегије за развој образовања одраслих која треба да се донесе у наредном периоду и то путем сљедећих мјера:

- развијање компетенција ученика и студената за цјеложивотно учење кроз учење учења;
- подстицање одраслих за цјеложивотно учење и
- информисање лица о могућностима за јачање језичко-комуникацијских компетенција, информатичке и математичке писмености.

5. Законодавни оквир образовања одраслих у Босни и Херцеговини

У периоду од 2009. до 2017. године донијет је основни законодавни оквир за образовање одраслих у Републици Српској и већем броју кантона. Донесени закони углавном почивају на Принципима и стандардима у области образовања одраслих у БиХ и у највећем броју случајева уређују питања као што су: обављање дјелатности образовања одраслих, општа питања у вези с оснивањем, организовањем, финансирањем, управљањем и руковођењем процесом образовања одраслих, услови за обављање образовања одраслих, права и обавезе учесника, услови за стицање јавних исправа и остала питања важна за обављање дјелатности образовања одраслих.

У појединим законима регулише се оснивање и одговорност локалних савјета за образовање одраслих (РС) или специфична питања процеса учења која се регулишу уговором о учењу (Кантон Средишња Босна).

Осим закона у појединим срединама, донијета су и одговарајућа позаконска акта којима се ближе регулише дјелатност образовања одраслих. Ту врсту подзаконских аката имају:
Босанскоподрињски кантон Горажде, Кантон Сарајево, Тузлански кантон, Зеничко-добојски кантон и Република Српска.

Закони о образовању одраслих у БиХ

1. Република Српска („Службени гласник РС“, број 59/09);
2. Унско-сански кантон („Службени гласник Унско-санског кантона“, број 10/13);
3. Тузлански кантон („Службене новине Тузланског кантона“, број 9/15);
4. Босанскоподрињски кантон Горажде („Службене новине Босанско-подрињског кантона“, број 05/15);
5. Зеничко-добојски кантон („Службене новине Зеничко-добојског кантона“, број 05/14);
6. Županija Западнохерцеговачка („Народне новине Županije Западнохерцеговачке“, број 17/15);
7. Кантон Сарајево („Службене новине Кантона Сарајево број, 40/15).
8. Кантон Средишња Босна („Службене новине Кантона Средишња Босна“, бр. 5/17);
9. Кантон 10 („Народне новине Херцегбосанске županije“, бр 1/17);

Република Српска:

• Правилник о форми и садржају јавних исправа у образовању одраслих;
• Правилник о формирању испитних комисија, начину рада и спровођењу испита;
• Правилник о начину провјере послодаваца код којих се обавља практичан рад, садржини и начину вођења регистра послодаваца;
• Правилник о поступку избора организатора образовања одраслих;
• Правилник о садржају, формату и начину вођења и чувања андрагошке документације и евиденције;
• Правилник о садржају и начину вођења регистра организатора образовања;
• Правилник о врсти стручне спреме наставника.

6. Пројекти

6.1. Концепција основног образовања[1]

Концепт функционалног основног образовања одраслих представља приједлог основног (мета)оквира основног образовања одраслих. То значи да оквир може бити прихваћен у цјелини или дјелимично од стране оних чије потребе за основним образовањем одраслих задовољава или да може бити прилагођаван и адаптиран у односу на потребе и могућности конкретних средина и заинтересованих страна у Босни и Херцеговини и имплементиран на начин и динамиком која им одговарају. Концепт служи као основа за развој планова и програма, односно организацију и реализацију различитих модела основног образовања.

Из перспективе појединца примарна сврха основног образовања одраслих је развој појединца и његова социјално-културна интеграцију, без обзира на пол, животну доб, социјално и културно поријекло, националну и вјерску припадност и тјелесну и психичку конституцију.

Циљеви основног образовања одраслих су:

• унапређење личних капацитета;
• омогућавање наставка школовања и цјеложивотно учење;

1 Концепција основног образовања одраслих у Босни и Херцеговини је развијена у оквиру пројекта Подршка образовању одраслих у оквиру посебне пројектне линије Накнадно основно образовање који је у Босни и Херцеговини реализовао ГИЗ д.о.о (Deutche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH) током 2014-2016.

• побољшање друштвеног статуса и социјализација појединца;
• унапређење могућност запошљавања и самозапошљавања;
• смањење сиромаштва;
• побољшање образовне и квалификацијске структуре друштва;
• унапређење мултикултуралности, толеранције, демократије;
• унапређење друштвене кохезије и укључености;
• доприноси интеграцији у европски економски, културни и образовни простор.

Очекивани општи исходи основног образовања одраслих односе се на развој и унапређење:

• језичке компетенције и комуникације на матерњем језику;
• језичке компетенције и комуникације на страном језику;
• математичке компетенције;
• информатичке компетенције;
• предузетничке компетенције;
• компетенције управљања властитим учењем;
• грађанских компетенција.

У циљу обезбјеђења организационе и програмске флексибилности и задовољења образовних потреба различитих средина и циљних група, основно образовање одраслих је могуће реализовати путем неколико различитих модела. Реализација ових модела темељи се на посебним наставним плановима и програмима који морају бити примјерени потребама и могућностима учења одраслих људи.

Модел основног општег образовања одраслих

Основно опште образовање одраслих	
III-T ⇧	7-9
II-T ⇧	4-6
I-T ⇧	1-3

Основно образовање одраслих по овом моделу организује се путем три програмска и организациона циклуса, односно три тријаде. Свака тријада траје једну школску годину, што значи да цјелокупан процес стицања основног образовања за одрасле траје три школске године.

Други модел је модел функционалног основног образовања одраслих. Овај модел представља организациону и програмску интеграцију основног општег образовања и краткотрајне стручне обуке. Он се заснива на претпоставци да већина одраслих особа без основног образовања припада категорији социјално искључених који нису мотивисани за стицање образовања које им не пружа могућност и шансу да стичу знања, вјештине и компетенције за укључивање на тржиште рада, односно успјешно трагање за послом и добијање посла. Овај модел је превасходно намијењен особама које:

- су активни тражиоци посла;
- су у ризику од губитка посла;
- требају основно образовање и обуку за самозапошљавање, интеграцију на тржиште рада.

Модел функционалног основног образовања одраслих

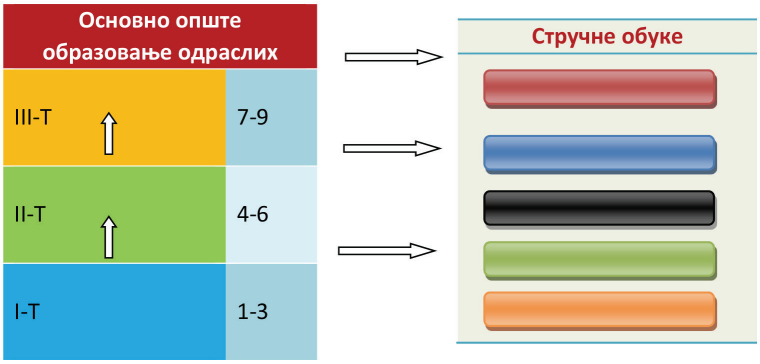

Модел функционално описмењавање одраслих оријентисано на стицање животних вјештина се заснива на:

- реалним животним активностима одраслих људи и
- концепту животних вјештина које су неопходне за успјешно обављање животних активности.

Животне активности одраслих људи условно се могу груписати у три основна домена: рад, социјални и породични живот и личност. За успјешно обављање активности унутар ових домена одраслим људима су неопходне различите животне вјештине, мањег или већег степена сложености. Под животним вјештинама се подразумијевају оне вјештине које појединцу омогућују да живи боље и квалитетније и које увећавају његов капацитет за адаптивно и продуктивно понашање и живљење. Стручне обуке такође представљају интегрални део овог модела основног образовања одраслих.

Модел животних вјештина

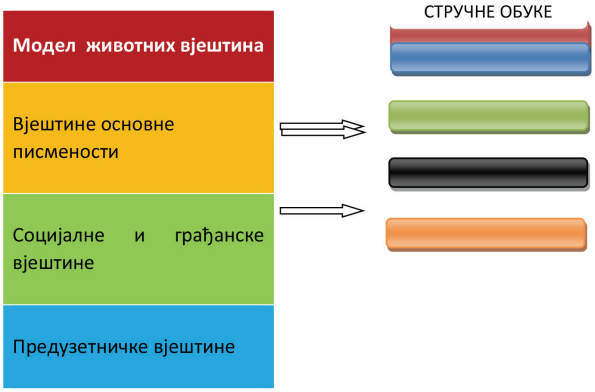

Четврти модел основног образовања одраслих односи се на могућност стицање основног општег образовања и функционалне писмености полагањем испита путем стандардизованих тестова.

За реализацију овог начина стицања основног образовања и функционалне писмености неопходно је да постоје исходи учења и стандарди постигнућа. Тестови морају обухватити цјелокупан садржај НПП основног образовања одраслих и морају садржавати равноправно заступљене задатке на свим нивоима стандарда (минимални и напредни).

6.2. Е-платформа EPALE

Програм Ерасмус+ има за циљ повећање вјештина и запошљивости као и модернизације образовања, оспособљавања и рада младих. Програм ће трајати седам година, а за њега је предвиђен буџет од 14,7 милијарди евра – то је 40% више од тренутне потрошње, из чега се јасно види преданост ЕУ улагањима у та подручја. Захваљујући програму Ерасмус+ више од четири милиона Европљана имаће прилику студирати, оспособљавати се, прикупљати радно искуство и волонтирати у иностранству.

EPALE је иницијатива Главне управе за образовање, младе, спорт и културу Европске комисије. Темељи се на подјели садржаја повезаног с образовањем, укључујући новости, објаве на блогу, ресурсе и догађаје.
Заједница је у средишту е-платформе EPALE. Чланови заједнице могу бити активни с колегама из учења одраслих широм Еуропе путем компоненти странице попут форума, заједница у подручју праксе и одјељцима за коментарисање. Чланци и ресурси о одређеним темама могу се пронаћи путем тематских подручја. Употребом алата Претраживање партнера могу се тражити и пројекти, те остварити професионални односи.

EPALE има снажну уредничку политику која је такође усмјерена на заједницу за учење одраслих. Уредништво жели да се сви корисници осјећају добродошлим на страници и вјерују информацијама на платформи.
Образовање одраслих је кључна компонента политике цјеложивотног учења Европске комисије. Садржи формално, неформално и информално учење за унапређење основних вјештина, стицања нових квалификација, унапређење квалификација или преквалификација за запошљавање. Е-платформом EPALE свакодневно управља Главна служба за подршку уз помоћ 36 националних служби за подршку широм Европе. Службе за подршку посвећене су развоју е-платформе с намјером да укључе што више заинтересованих и задовоље њихову потребу да добију информације и буду у току с развојем учења одраслих широм Европе.

EPALE се финансира у оквиру програма Ерасмус+ путем Извршне агенције за образовање, аудиовизуалну дјелатност и културу. Извршна агенција за образовање, аудиовизуалне медије и културу (EACEA) обавља активности везане уз управљање специфичних дијелова ЕУ финансирања програма у подручју образовања, културе, аудиовизуалних медија, спорта, грађанства и волонтирања.

Главни приоритети пројекта биће представљање EPALE-а заједници образовања одраслих у Босни и Херцеговини, мотивисање заједнице на учешће на EPALE-у и подржавање Главне службе за подршку у пружању квалитетног садржаја на вишејезичној, динамичној, интерактивној и иновативној платформи.

Такође ће бити представљене све формалне и неформалне организације које проводе образовање одраслих, учитељи, тренери, менаџери, научници, представници јавних власти надлежних за образовање и запошљавање одраслих особа.

EPALE

The Electronic platform for adult learning in Europe

EAAL

Implementation of the European Agenda for Adult Learning in Europe

With the support of the Erasmus+ Programme of the European Union

EPALE ће се промовисати кроз разне промотивне активности, укључу-јући регионалне конференције, промотивне презентације, креирањем билтена, промотивних материјала и видеа, те кроз сарадњу с кључним учесницима. NSS ће редовно доприносити садржају на EPALE-у и прово-дити активности (фокус групе, радионице, заједничка истраживања, on-line анкете) с циљем побољшања и повећања квантитета и квалитета садржаја. Такође ће активно учествовати у EPALE on-line заједници. NSS странице ће бити ажуриране и биће додати нов садржаји. NSS ће сарађивати са CSS-ом и учествовати у активностима које организује CSS

Кључни бројеви	
Укупан број регистрованих корисника	28415
Објављених садржаја (NSS)	11478
Објављених садржаја (корисници)	4792

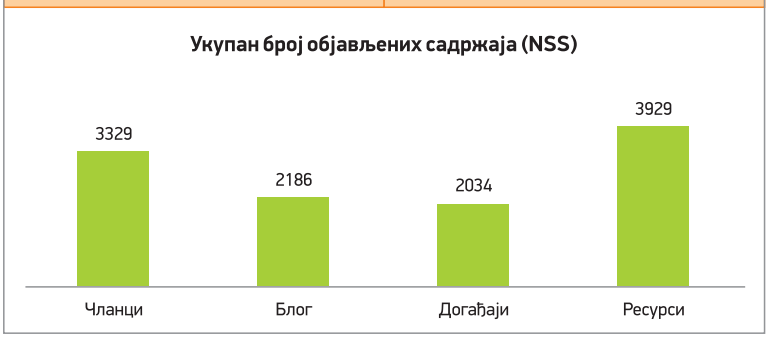

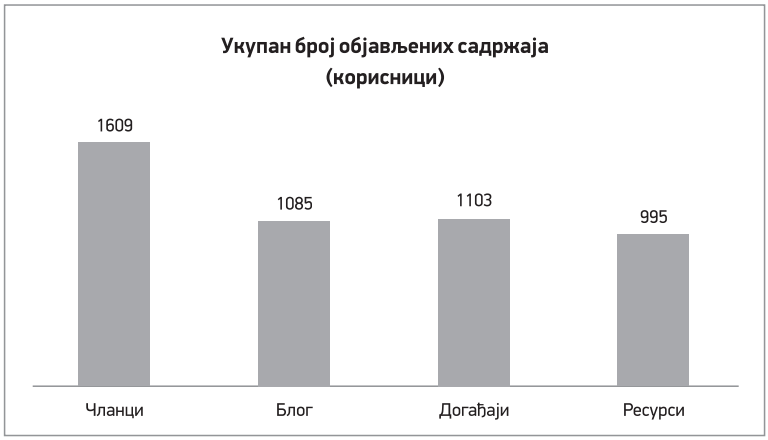

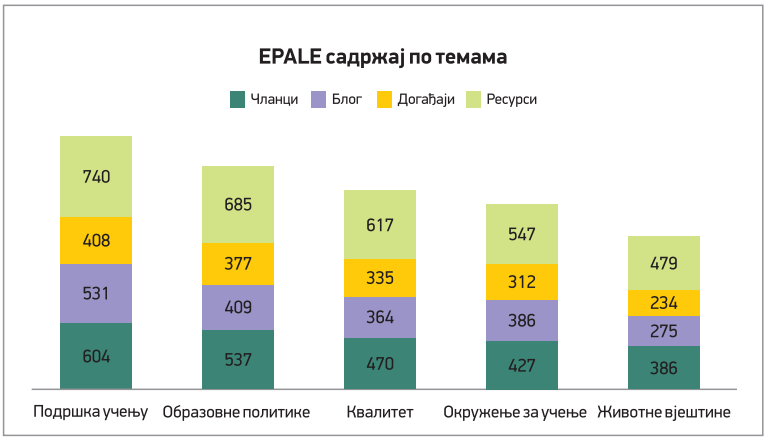

6.3. Имплементација Европске агенде за образовање одраслих

Агенција за предшколско, основно и средње образовање БиХ је актом Министарства цивилних послова из 2014. године одређена за имплементацију и координацију у пројекту *Имплементација Европске агенде за образовање одраслих, Еразмуса+*.

Пројекат Имплементација Европске агенде за образовање одраслих (EAAL, EUROPEAN AGENDA FOR ADULT LARNING), Еразмус+ је реализован у периоду 1. 11. 2014. до 31. 10. 2015. године. Од 1. 11. 2015. до 31. 10. 2017. године започет је други, двогодишњи циклус имплементације пројекта, под називом *Имплементација ЕУ програма за образовање одраслих*.

Циљеви пројекта током прве године рада били су:
• промоција *Европске агенде за образовање одраслих*;
• промоција БиХ документа *Принципи и стандарди у области образовања одраслих у Босни и Херцеговини*;
• стварање сарадничке мреже са релевантним партнерима у области образовања одраслих, са свих нивоа власти и из различитих сектора (образовања, рада, друштвених и социјалних партнера).

Промоција Европске агенде за образовање одраслих има своју улогу најприје кроз усвајање концепта цјеложивотног учења и свих видова укључивања одраслих у образовни систем у новим економским, технолошким, политичким, социјалним условима. Велики је број ниско квалификованих или неквалификованих, социјално угрожених или из маргинализованих група, висока стопа незапослених која угрожава чак и оне који имају високо образовање јер након више година без радног мјеста, они морају унапређивати своје компетенције.

7. Андрагошке обуке

У Организацији DW International организован је већи број обука чији је циљ унапређење андрагошких компетенција различитих циљних група. Само током 2016. и 2017. организоване су три врсте обука:

- Израда и процјена курикулума за образовање одраслих,
- Менаџмент у образовању одраслих и
- Андрагошке обуке.

Обукама је обухваћено 120 полазника из министарстава за образовање, директора институција за образовање одраслих и наставника основних и средњих школа.

8. Часопис за образовање одраслих

DW International - Уред за Босну и Херцеговину и ЈУ Центар за културу Кантона Сарајево од 2001. издају часопис „Образовање одраслих“(casopis@dw-international.ba).

Часопис „Образовање одраслих“ једина је штампана публикација која третира питања образовања, учења и обуке одраслих у контексту цјеложивотног учења у БиХ. Основни циљ часописа је унапређење андрагошке теорије и праксе у земљи и шире, а сам садржај покрива различита подручја андрагошког образовног рада, од основног образовања одраслих и описмењавања, преко стручног усавршавања, образовања за живот у породици, подручје културе, политике, активног грађанства, популарног и либералног образовања, до универзитетских тема о образовању одраслих.

Часопис осигурава простор ауторима (стручњацима из области педагогије, андрагогије, образовног менаџмента, психологије, полито-логије, социологије, комуникологије, социјалног рада итд.) из цијеле Босне и Херцеговине и регије за објављивање њихових радова и резултата истраживања. Намијењен је академској заједници (предавачи, студенти, истраживачи), кадровима који се баве образовањем одраслих у формалном, неформалном и информалном образовању, те широј публици заинтересованој за образовање засновано на андрагошким принципима и њихову примјену у пракси.

Референце:

1. Агенција за статистику Босне и Херцеговине (2016). Демографија 2015. Тематски билтен. Доступно на: http://www.bhas.ba/tematskibilteni/TB%20Demografija%202015_BS_ENG_www.pdf://

2. Агенција за статистику Босне и Херцеговине (2017). Демографија и социјалне статистике. Саопштење број 5. Доступно на: http://www.bhas.ba/saopstenja/2017/NEZ_2017M05_001_01_BS.pdf

3. Агенцији за статистику Босне и Херцеговине (2017.6). Анкета о радној снази, Демографија и социјалне статистике. Саопштење број 1. Доступно на: http://www.bhas.ba/saopstenja/2017/ARS_2017G12_001_01_bos.pdf.

4. ЕТФ (2014) ФРАМЕ. Вјештине за будућност: подршка стратешкој визији за развој људских ресурса инструмент за праћење. Инструменти за праћење. Доступно на: http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/11316E9C405AEF55C1257D-89004FCFCE/$file/FRAME%20Monitoring%20Guidelines%20-%20Serbian.pdf

5. European Council (2009). Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training ('ET 2020'). Доступно на: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52009XG0528(01).

6. European Council (2011). Council Resolution on a renewed European agenda for adult learning. Доступно на: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:372:0001:0006:en:PDF

7. Council of the European Union (2016). Upskilling Pathways: New Opportunities for Adults. Доступно на: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H1224(01)&from=EN.

8. European Council(2000). Presidency conclusions.Lisbon, 23-24 March, 2000. Доступно на: http://www.europarl.europa.eu/summits/list1_en.htm

9. European Commission (2001). Making a European Area of Lifelong Learning a Reality. Доступно на: http://www.europarl.europa.eu.

10. European Commission (2010). An Agenda for new skills and jobs: A European contribution towards full employment. Доступно на: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:776df18f-542f-48b8-9627-88aac6d3ede0.0003.03/DOC_1&format=PDF

11. Европска комисија (2010). Стратегија паметног, одрживог и инклузивног развоја. Доступно на: http://paketpomociocd.bos.rs/uploads/library/1396359643_evropa-2020.pdf.

12. European Commission (2012). Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes. Доступно на: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1389776578033&uri=CELEX:52012DC0669.

13. European Commission (2015). New priorities for European cooperation in education and training. Доступно на: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0408.

14. European Commission (2016). A new skills agenda for Europe - Working together to strengthen human capital, employability and competitiveness, Доступно на: http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1223

15. Народна скупштина Републике Српске (2009). Закон о образовању одраслих. Доступно на: http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/RS_-_Zakon_o_obrazovanju_odraslih.pdf

16. Локално савјетодавно тијело за образовање одраслих и запошљавање града Добој (2009). Стратегија образовања одраслих у контексту цјеложивотног учења на подручју града Добој за период од 2015. до 2020. године, нацрт. Доступно на: https://doboj.gov.ba/files/StrateskiDokumenti/Strategija_obrazovanja_odraslih_grada_Doboja_2015__2020.pdf

17. OECD. Education at a glance 2016. Доступно на: http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/education-at-a-glance-2016-indicators.htm

18. Regional Coperation Council (2013). South East Europe 2020 – Jobs and Prosperity in a European Perspective. Доступно на: file:///C:/Users/Administrator/Downloads/South%20East%20Europe%202020%20Strategy.pdf

19. Република Српска, Влада (2016). Стратегија развоја образовања Републике Српске за период 2016-2021. Доступно на: http://www.atvbl.com/wp-content/uploads/2016/03/Prijedlog-strategije-razvoja-obrazovanja-RS-2016-2021-1.pdf.

20. Скупштина Унско-санског кантона (2013). Закон о образовању одраслих Унско-санског кантона. Доступно на: http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/Zakon_o_obrazovanju_odraslih_USK.pdf

21. Скупштина Тузланског кантона (2015). Закон о образовању одраслих. Доступно на: http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/TK_-_Zakon_o_obrazovanju_odraslih.pdf

22. Скупштина Зеничко-добојског кантона (2014). Закон о образовању одраслих. Доступно на: http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/ZDK_-_Zakoni_i_propisi/ZDK_-_Zakon_o_obrazovanju_odraslih.pdf

23. Скупштина Босанско-подрињског кантона Горажде (2015). Закон о образовању одраслих. Доступно на: http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/Zakon_o_obrazovanju_odraslih_BPKG.pdf

24. Сабор Кантона Средишња Босна (2017). Закон о образовању одраслих. Доступно на: http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/Zakon_o_obrazovanju_odraslih_-_SBK.pdf

25. Скупштина Županije Западнохерцеговачке (2015). Закон о образовању одраслих. Доступно на: http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/Zakon_o_obrazovanju_odraslih_ZHZ.pdf

26. Скупштина Кантона Сарајево (2015). Закон о образовању одраслих. Доступно на: http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/KS_-_Zakoni_i_propisi/Zakon_o_obrazovanju_odraslih_KS.pdf

27. Скупштина Херцегбосанске županije (2017). Закон о образовању одраслих. Доступно на: http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/Zakon_o_obrazovanju_odraslih_-_K10.pdf

28. Stydinger, N., & Dundes, L. (2006). Over the Hill? A Nontraditional Undergaduet Student' Uphill battle. Доступно на: http://collegequarterly.ca/2006-vol09-num02-spring/stydinger dundes.html

29. Савјет министара Босне и Херцеговине (2008). Стратешки правци развоја образовања у Босни и Херцеговини са планом имплементирања, 2008–2015. Доступно на: http://fmon.gov.ba/Upload/Dokumenti/93c849e5-2b36-4d2e-8cfb-54b062eac6ff_Strate%C5%A1ki%20pravci%20razvoja%20obrazovanja%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini%20sa%20planom%20implementiranja,%202008.%E2%80%932015..pdf

30. Вијеће министара Босне и Херцеговине (2007). Стратегија развоја стручног образовања и обуке у Босни и Херцеговини за период 2007–2013. године. Доступно на: http://www.vetbih.org/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=83&Itemid=405&lang=bs

31. Савјет министара Босне и Херцеговине (2014). Одлука о усвајању Принципа и стандарда у области образовања одраслих у Босни и Херцеговини. Доступно на: http://cip.gov.ba/images/pdf/principi_obrazovanje_odraslih/Principi_i_standardi_obrazovanja_odraslih_u_Bosni_i_Hercegovini.bos.pdf

32. Савјет министара Босне и Херцеговине (2014). Одлука о усвајању Стратешке платформе развоја образовања одраслих у контексту цјеложивотног учења у БиХ за период 2014-2020. Доступно на: http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/BiH_-_Strateska_platforma_razvoja_obrazovanja_odraslih_u_kontekstu_cjelo%C5%BEivotnog_u%C4%8Denja_u_BiH_za_period_2014-2020.pdf

33. UNESCO Institute for statistic (2016). 50th anniversary of international literacy day: Literacy rates are on the rise but millions remain illiterate. UIS fact sheet, september 2016, No. 38. Доступно на: http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs38-50th-anniversary-of-international-literacy-day-literacy-rates-are-on-the-rise-but-millions-remain-illiterate-2016-en.pdf

34. UNICEF (2016). Rapid acceleration of progress is needed to achieve universal primary education. Доступно на: https://data.unicef.org/topic/education/primary-education/

This project has been funded with support from the European Commission.
This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

АГЕНЦИЈА ЗА ПРЕДШКОЛСКО,
ОСНОВНО И СРЕДЊЕ
ОБРАЗОВАЊЕ

EAAL
EUROPEAN AGENDA FOR ADULT LEARNING

АГЕНЦИЈА ЗА ПРЕДШКОЛСКО,
ОСНОВНО И СРЕДЊЕ
ОБРАЗОВАЊЕ

Степе Степановића, 99
78000 Бања Лука
тел: +387 51 430 710
факс:+387 51 430 711
http//:www.vetbih.org

Кнеза Домагоја бб
88000 Мостар
Босна и Херцеговина
мејл: info@aposo.gov.ba
Тел: +387 36 329 908
Факс: +387 36 329 908; +387 36 332 093

веб страна: http://www.aposo.gov.ba